

Αφέντες και Δούλοι

«Υπάρχει κάποιος, ο οποίος διαθέτει περισσότερο νου και από τις μεγαλύτερες ευφυΐες. Είναι ο κόσμος ολόκληρος». Βολταίρος

Στην ετερόνομη πολιτική σκέψη, η στιγμή του λαϊκού ξεσηκωμού εμφανίζεται πάντοτε με την μορφή μιας Δευτέρας Παρουσίας με κοσμικούς όρους, μιας αιματοβαμμένης συγκυρίας κατά την οποία όλοι οι κοινωνικοί δεσμοί θα καταρρεύσουν, κάθε έννοια τάξης θα ανατραπεί και το γενικευμένο χάος θα επικρατήσει. Από την σκοπιά της ετερονομίας, το χάος δεν μπορεί ποτέ να είναι δημιουργικό, με τον τρόπο που στην αρχαία ελληνική κοσμοθεωρία το αρχέγονο και πρωτογενές χάος έδωσε πνοή κι εξέθρεψε τις καταληπτές συμπαντικές δομές του φυσικού κόσμου που μας περιβάλλει.^[i] Η ενδεχόμενη αναστολή της ισχύος των κανόνων της έννομης τάξης, δεν μπορεί παρά να σηματοδοτήσει το απειλητικό φάσμα της ολικής εξαφάνισης του «πολιτισμού». Όχι ως μιας εφήμερης και ιστορικά καθορισμένης πολιτισμικής κατασκευής που φυσιολογικά μεταβάλλεται σύμφωνα με τον μετασχηματισμό των υλικών συνθηκών και των κοινωνικών σχέσεων που ενσωματώνει, αλλά σαν την ουσιαστική εξάλειψη του συνόλου των ηθικών και υλικών προδιαγραφών που κάνουν δυνατό κάθε είδος κοινωνικής συμβίωσης. Με άλλα λόγια, η ετερόνομη πολιτική σκέψη βιώνει την στιγμή της ρήξης με το κυρίαρχο κοινωνικό παράδειγμα σαν μια οδυνηρή κίνηση καταστροφής και οπισθοδρόμησης που θα μας γυρίσει πίσω στον πρωτογονισμό και σε μια συνθήκη ανείπωτης βαρβαρότητας. Φτάνει να ρίξει κανείς μια ματιά στα οργισμένα άρθρα των νεομπουρζουάδων απολογητών της κυριαρχίας, για να κατανοήσει την ιδεολογική δύναμη που εξακολουθεί να αποδίδει ο συστημικός πολιτικός λόγος στην φαντασιακή σημασία της άνευ όρων υπακοής στον νόμο σαν προϋπόθεση για την εισδοχή της ελλαδικής κοινωνίας σε μια φαντασιακή κοινότητα «πολιτισμένων» ευρωπαϊκών κρατών.^[ii]

Για αυτόν τον συρφετό των μυστικιστών της εξουσίας, η ετερόνομη, κρατικιστική μορφή οργάνωσης της κοινωνίας περικλείει όλες τις αρετές που κάνουν δυνατή την ίδια την συνύπαρξη των ανθρώπων σε οργανωμένες κοινωνίες. Έτσι, ο φιλελεύθερος Ορτέγκα υ Γκασσέτ επιπλήττει σφοδρά τις «μάζες» της εποχής του για την απείθεια και το πνεύμα ανεξαρτησίας που εσχάτως είχαν αρχίσει να επιδεικνύουν.^[iii] Σαν κακομαθημένα παιδιά που ο χαρακτήρας τους εκφυλίστηκε από τις υλικές ανέσεις και τα οφέλη που τους παρέχει η εποχή της αφθονίας, οι μάζες στρέφονται τώρα κατά του ίδιου εκείνου πολιτικού και οικονομικού συστήματος χάρη στο οποίο έφτασαν να απολαμβάνουν όλα αυτά τα πλεονεκτήματα. Με αυθάδικη έπαρση προβάλλουν ηγετικές αξιώσεις και επιζητούν να υποκαταστήσουν τις αυθεντίες κάθε κλάδου, εκείνα τα «σπάνια μυαλά» στα οποία η ανθρωπότητα οφείλει να εναποθέσει τις ελπίδες της αν θέλει να διασφαλίσει την ιστορική συνέχεια και την εξέλιξη του πολιτισμού της. Για τον Ορτέγκα, η άμεση δράση δεν συνιστά τίποτε άλλο από το βάρβαρο προσωπίο πίσω από το οποίο οι άμυαλες μάζες εκδηλώνουν την πρόθεση τους να κυριαρχήσουν στον δημόσιο βίο. Η μέθοδος τους ταυτίζεται με την ωμή βία στην πιο καθαρή μορφή της και δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά.^[iv] Η κοινωνία γράφει ο θεωρητικός της ολιγαρχίας, «είναι πάντα, είτε το γνωρίζεις είτε όχι, αριστοκρατική από την ίδια την φύση της, στον βαθμό που αξίζει να λογίζεται ως κοινωνία στο μέτρο που είναι αριστοκρατική και παύει να είναι άξια του ονόματος της, όταν σταματά να ανταποκρίνεται στο αριστοκρατικό ιδεώδες».^[v]

Φυσικά, σαν καλός φιλελεύθερος που είναι, ο Ορτέγκα δεν αποδέχεται σαν αριστοκρατία την κοινωνική τάξη που οφείλει την δύναμη και τα θεσμοποιημένα προνόμια της στην παθητική αποδοχή του κληρονομικού δικαιώματος. Αντίθετα, κάνει λόγο για την λεγόμενη «φυσική αριστοκρατία», την κάστα των ανθρώπων που αποδεικνύουν την υπέρτερη ικανότητα τους μέσα από την επιτυχία που έχει ο καθένας στον τομέα της επιλογής του. Σύμφωνα με τον Ορτέγκα, η διάσωση του ευρωπαϊκού «πολιτισμού» θα εξασφαλιστεί στον βαθμό που στις ανώτερες βαθμίδες της ιεραρχίας αναρριχηθούν οι άνθρωποι που αξίζουν να βρίσκονται εκεί κι εφόσον οι θορυβώδεις μάζες αποφασίσουν μια και καλή να το βουλώσουν και να συμμορφωθούν με τις υποδείξεις μιας ηγετικής ομάδας που γνωρίζει τι είναι καλύτερο γι' αυτές, καλύτερα από αυτές.

Τα παραπάνω δεν συνιστούν παρά μια παραλλαγή του αστικού μύθου για μια διακυβέρνηση από τους «άριστους», που επαναλαμβάνουν ακόμη και σήμερα με τρόπο σχεδόν τελετουργικό οι οργανικοί διανοούμενοι του συστήματος. Γενικά μιλώντας, οι στοχαστές που εντάσσονται στα δεξιά ρεύματα της ετερόνομης πολιτικής παράδοσης τείνουν να θεμελιώνουν τις εξουσιαστικές αξιώσεις τους σε μια υποτιθέμενη «φυσική» τάξη πραγμάτων, στο πλαίσιο της οποίας οι θεσμοποιημένες κοινωνικές ανισότητες και οι ιεραρχικές σχέσεις

αποτυπώνουν με ακρίβεια την ανισότητα των ανθρώπων σε ικανότητες και φυσικά χαρίσματα. Από την άλλη, η αριστερή τάση μέσα στο ετερόνομο στρατόπεδο, όπως αυτή εκφράστηκε από τον μαρξιστικό κρατικιστικό σοσιαλισμό, εμμένει στην αναγκαιότητα της αναπαραγωγής της κοινωνικής ιεραρχίας κάνοντας επίκληση στην πολύπλοκη δομή και τις «αντικειμενικές», παραγωγικές ανάγκες μιας εξελιγμένης βιομηχανικής οικονομίας. Για παράδειγμα, ο Ένγκελς κατακρίνει τους ελευθεριακούς σοσιαλιστές της εποχής του για την αδυναμία τους να κατανοήσουν ότι η σύγχρονη βιομηχανική παραγωγή βασίζεται στην θέσπιση αυστηρών ιεραρχικών σχέσεων και ενός κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας που αντανάκλα τις «αντικειμενικές» ανάγκες οργάνωσης της εργασίας. Διατρανώνει την πεποίθηση του ότι κάθε απόπειρα κατάλυσης αυτού του ιεραρχικού καταμερισμού θα επέφερε αυτόματα την διάλυση της σύγχρονης βιομηχανικής παραγωγής. «Όλοι αυτοί οι εργάτες», γράφει ο Ένγκελς, «άνδρες, γυναίκες και παιδιά, είναι υποχρεωμένοι να ξεκινούν και να τελειώνουν την εργασία τους τις ώρες που ορίζει η εξουσία της ατμομηχανής, η οποία διόλου δεν ενδιαφέρεται για την ατομική αυτονομία».[\[vi\]](#)

Μολαταύτα, κατά την άποψη μας είναι καθαρή φαντασιοπληξία ότι η ενότητα της παραγωγικής διαδικασίας εναπόκειται στην συγκεντρωτική εξουσία μιας άνωθεν προσταγής. Εκείνο το στοιχείο που διασφαλίζει τον συντονισμό και την συνεργασία ανάμεσα στα διαφορετικά τεχνικά μέρη που εμπλέκονται από κοινού στην διαδικασία παραγωγής ενός προϊόντος, είναι η οργανωτική δομή της ίδιας της παραγωγικής δραστηριότητας. Με αυτό εννοούμε την αδιάσπαστη ακολουθία των ενεργειών που χρειάζεται να επιτελεστούν προκειμένου να οδηγηθούμε στο επιθυμητό αποτέλεσμα, την παραγωγή δηλαδή μιας υπηρεσίας ή ενός προϊόντος. Η κίνηση ενός τρένου επάνω στις σιδηροδρομικές γραμμές ρυθμίζεται πρωτίστως από τους νόμους της φυσικής και της θερμοδυναμικής. Η συνεργατική εργασία που είναι απαραίτητη για να δημιουργήσει τις συνθήκες κίνησης του τρένου κυριαρχείται υποχρεωτικά από αυτούς τους νόμους και είναι υποχρεωμένη να συμμορφώνεται με αυτούς, κατά τον ίδιο τρόπο που το μεμονωμένο άτομο δεν μπορεί να απαλλαγεί από την επιρροή του νόμου της βαρύτητας σε ότι αφορά την ύπαρξη του στον φυσικό κόσμο.[\[vii\]](#) Ωστόσο, αυτή είναι και η μοναδική «εξουσία» στην οποία οφείλει να υποταχθεί μια ελευθεριακή, συνεργατική οικονομία.

Ως προς το περιεχόμενο της παραγωγής, η ενότητα και η εσωτερική συνοχή της κοινωνικοποιημένης συλλογικής εργασίας επέρχεται ως το φυσικό αποτέλεσμα της δραστηριότητας που αναλαμβάνει να επιτελέσει και αναπαράγεται στην πράξη από τα δομικά προαπαιτούμενα της ίδιας της παραγωγικής της λειτουργίας. Είναι το αμοιβαίο συμφέρον που όλα τα εμπλεκόμενα μέρη έχουν από κοινού στην επιτυχή εκτέλεση της εργασίας τους που εγγυάται την ενότητα της διαδικασίας της παραγωγής και όχι κάποιος εξωτερικός καταναγκασμός. Για παράδειγμα, οι αναρχοσυνδικαλιστές της CNT δεν είχαν παρά να αναλάβουν την διαχείριση του ήδη υπάρχοντος δικτύου ηλεκτροδότησης της Ιβηρικής χερσονήσου, προκειμένου να εξασφαλίσουν την συνέχεια της τροφοδοσίας των περιοχών της «Δημοκρατίας» με ρεύμα, αναδιοργανώνοντας παράλληλα την εργασία με τους οριζόντιους όρους του συστήματος της εργατικής αυτοδιεύθυνσης.[\[viii\]](#) Το να φανταζόμαστε ότι με την κατάργηση της διευθυντικής εξουσίας η λογική συνοχή που διέπει την εσωτερική δομή μιας παραγωγικής λειτουργίας θα κατέρρευε, θα ήταν το ίδιο με το να πιστεύουμε ότι οι νόμοι της φύσης θα έπαυαν να ισχύουν, αν τολμούσαμε να απαρνηθούμε την ύπαρξη μιας «ανώτερης δύναμης» που επιβλέπει και μεριμνά για την εφαρμογή τους.

Όμως τι γίνεται με τις «φυσικές» ιεραρχίες, τις κοινωνικές ανισότητες που ανακύπτουν σαν το «αυθόρμητο» αποτέλεσμα της μεμονωμένης δραστηριότητας ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα και φυσικές δεξιότητες; Για τον «αναρχο-καπιταλιστή» Μάρραιν Ρόθμπαρντ, η ιεραρχική διάρθρωση της ετερόνομης κοινωνίας αντικατοπτρίζει την φυσική τάξη των πραγμάτων. Σε μια «εθελοντική» κοινωνική ένωση, όπως ισχυρίζεται, τίθεται σε ισχύ ο «σιδηρούς νόμος της ολιγαρχίας» και τα άτομα που έχουν την τύχη να διαθέτουν τα μεγαλύτερα ατομικά χαρίσματα ανέρχονται αυτόματα σε ηγετικές θέσεις μέσα από τις οποίες κατοχυρώνουν θεσμικά την εξουσία τους.[\[ix\]](#) Υπό αυτή την έννοια, το κρατικιστικό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα για την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων που δανείζεται στοιχεία από την παράδοση της πολιτικής αυτονομίας, είναι στην καλύτερη περίπτωση, μια εκδήλωση συλλογικής παραφροσύνης, αφού ο στόχος που έχει θέσει είναι αντίθετος προς την αιώνια και αναλλοίωτη φύση του ανθρώπου, αλλά και την ίδια την φυσική ποικιλομορφία των ανθρώπινων όντων, και για τον λόγο αυτό είναι αδύνατο να υλοποιηθεί. Προς επίρρωση του ισχυρισμού του, ο Ρόθμπαρντ παραθέτει το παράδειγμα της «τάξης» των ανθρώπων με τα γαλάζια μάτια και αποφαίνεται ότι όσο κι αν προσπαθήσουμε, το χρώμα των ματιών δεν θα πάψει ποτέ να παρουσιάζεται διαφορετικό από άνθρωπο σε άνθρωπο, όπως συμβαίνει και με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ατόμου. Στην χειρότερη περίπτωση, η συντονισμένη, από-τα-πάνω προσπάθεια για την

δημιουργία μιας εξισωτικής κοινωνίας δεν συνιστά παρά μια ειδική άσκηση στην αναίμακτη επέκταση της δεσποτικής εξουσίας του Κράτους. Υπό το πρόσχημα της καταπολέμησης της αδικίας, το Κράτος αντικαθιστά τις «αυθόρμητες» και «φυσικές» ιεραρχίες που «δικαιωματικά» εξουσιάζουν, με την δική του «τεχνητή» και καταπιεστική ελίτ γραφειοκρατών, πολιτικών και κοινωνικών λειτουργών.

Υπάρχει μια ευλογοφάνεια στους ισχυρισμούς του Ρόθμπαρντ περί απολυταρχικών αποκλίσεων της επίσημης ιδεολογίας του εξισωτισμού, ιδιαίτερα εάν λάβει κανείς υπόψη ότι η κριτική του στρέφεται κυρίως ενάντια στον κρατικιστικό σοσιαλισμό, τόσο στην ανατολική («υπαρκτός»), όσο και στην δυτική (σοσιαλδημοκρατία) εκδοχή του. Άλλωστε, η ισότητα επικρατεί και στις φυλακές. Ωστόσο, το θεωρητικό σχήμα του Ρόθμπαρντ συγγέει σκόπιμα την έννοια της διαφοράς, με την έννοια της ανισότητας. Ενώ η αντίληψη της διαφοράς, όπως αυτή διατυπώνεται από τον «αναρχο-καπιταλιστή» συγγραφέα, αναφέρεται σε ιδιότητες που κατέχει αφ' εαυτής μια κοινωνική μονάδα, η έννοια της ανισότητας περιγράφει τις σχέσεις ανισοκατανομής της δύναμης που διαμορφώνονται ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές μονάδες στο πλαίσιο μιας ετερόνομης κοινωνικής ολότητας. Από αυτή την άποψη, δεν είναι προαπαιτούμενο για την θέσμιση της αυτεξούσιας κοινωνίας ότι όλοι οι άνθρωποι θα πρέπει να έχουν ίδιο ύψος, ή μάτια ίδιου χρώματος. Η επιθυμητή ομοιομορφία, αν αυτή υπάρχει, αφορά τον τρόπο που δομούνται οι κοινωνικές σχέσεις και οργανώνεται η αλληλεπίδραση ανάμεσα στις αυτόνομες κοινωνικές μονάδες. Με άλλα λόγια, είναι τα επίκτητα, κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής μονάδας που θα καταστούν ομοειδή σε ένα αυτόνομο θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης της κοινωνίας. Δηλαδή, εκείνες οι υλικές συνθήκες που επιδρούν πάνω στην ανάπτυξη και εξέλιξη των ατομικών ή συλλογικών μας δεξιοτήτων. Η εξίσωση στον μέγιστο δυνατό βαθμό αυτών των συνθηκών και η ομοιογενής κατανομή των κοινωνικών πόρων, παρέχει το μοναδικό εχέγγυο για την ολόπλευρη ανάπτυξη της ικανότητας του ατόμου σε οποιοδήποτε πεδίο κι αν αυτός / η επιλέξει. [\[x\]](#)

Θα μπορούσαμε μάλιστα να αντιστρέψουμε το ερώτημα και να αναρωτηθούμε αν είναι η ίδια η ύπαρξη της κοινωνικής ιεραρχίας που στην πραγματικότητα αποτελεί το σοβαρότερο εμπόδιο για την ανάδειξη των πραγματικών ικανοτήτων του ατόμου. Μόνο σε ένα ετερόνομο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης οι επιμέρους ατομικές διαφορές και τα όποια έμφυτα χαρίσματα, αντί να αλληλοσυμπληρώνονται, μετατρέπονται σε «όπλα» για την επικράτηση σε έναν διαρκή κοινωνικό ανταγωνισμό, με τελικό έπαθλο την επιβολή της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στον συνάνθρωπο του. Μέσα στην ετερόνομη καπιταλιστική συνθήκη, οι ποσοτικές ατομικές διαφορές μεταβάλλονται σε ποιοτικές και προσλαμβάνουν τον χαρακτήρα των ταξικών διακρίσεων. Εφόσον οι διαφορές αποκρυσταλλωθούν σε ιεραρχικές δομές ανισοκατανομής της δύναμης και μεταφραστούν σε έναν παγιωμένο κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, η «εθελοντική» κοινωνία στην οποία κάνει συχνές αναφορές ο Ρόθμπαρντ παύει να υφίσταται και μετατρέπεται πλέον σε αποκύημα της φαντασίας των καπιταλιστών. Διότι η πεμπτούσια ενός ταξικού συστήματος κοινωνικής οργάνωσης είναι η ικανότητα των ταξικών διαχωρισμών να αναπαράγονται αυτόνομα, ανεξάρτητα από τα ατομικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που ανήκουν στην μία, ή την άλλη κοινωνική ομάδα. Να αναπαράγουν δηλαδή μια απρόσωπη σχέση υποταγής που απορρέει από έναν παγιωμένο καταμερισμό της δύναμης σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής δραστηριότητας.

Ο αυτοαναφορικός χαρακτήρας των επιχειρημάτων των θεωρητικών της κυριαρχίας δεν γίνεται πουθενά πιο κραυγαλέος, απ' ό,τι στην κλασική φιλελεύθερη θεωρία του Κράτους, όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Τζόζεφ Σούμπετερ. [\[xi\]](#) Στον πυρήνα του υπολανθάνοντος δεσποτισμού της φιλελεύθερης θεωρίας του Κράτους, βρίσκεται η παραδοσιακή καχυποψία των ολιγαρχικών διανοουμένων απέναντι στις διανοητικές ικανότητες των «μαζών» και στη δυνατότητα που τις διακρίνει να εμπλακούν σε δημιουργική πολιτική πράξη. Δηλαδή την ικανότητα τους να αναλάβουν συλλογική δράση με γνώμονα την ανατροπή του ετερόνομου κοινωνικού συστήματος που τις καταπιέζει και την αντικατάσταση του από μια αυτόνομη μορφή οργάνωσης της κοινωνίας. Ο βασικός εκφραστής του ελιτίστικου δόγματος Σούμπετερ περιέγραφε τις «μάζες» (που δεν είναι άλλες από την κοινωνική πλειοψηφία) σαν, «γενικά αδύναμες, ευάλωτες σε ισχυρές εξάρσεις συναισθηματισμού, διανοητικά ανίκανες να κάνουν από μόνες τους κάτι αποφασιστικό και επιρρεπείς σε εξωτερική υποκίνηση». [\[xii\]](#) Αυτή η αλαζονική υποτίμηση της δημιουργικής δύναμης που εμπεριέχεται στην πολιτική πρακτική μιας οργανωμένης συλλογικότητας, έφερε στο προσκήνιο την ιδέα του επαγγελματία πολιτικού. Έτσι, σύμφωνα με την ολιγαρχική θεωρία του φιλελευθερισμού, η άσκηση της πολιτικής εξουσίας σε μια βιομηχανική ή μετά-βιομηχανική κοινωνία είναι μια περιπλεγμένη δραστηριότητα που απαιτεί έναν υψηλό επίπεδο τεχνικής κατάρτισης και εξειδικευμένης γνώσης από την πλευρά των αξιωματούχων της κυβέρνησης. Είναι λοιπόν προς το συμφέρον του «κοινωνικού συνόλου» οι μάζες να μην παρεμβαίνουν στη διαδικασία της διακυβέρνησης, παρά μόνο μέσω της περιοδικής διεξαγωγής εκλογικών αναμετρήσεων, όταν

τους δίδεται η ευκαιρία να δείξουν έμπρακτα την προτίμηση τους υπέρ της μίας, ή της άλλης ομάδας επαγγελματιών πολιτικών.

Ο Σούμπετερ μπορεί να μας διαβεβαιώνει πως οι εκλογές αποτελούν μια επαρκή ασφαλιστική δικλείδα προκειμένου η διακυβέρνηση από τους τεχνοκράτες «ειδικούς» να μην μετατραπεί σε τυραννία. Παρ' όλα αυτά, η πολιτική θεωρία του είναι διάσπαρτη από ιδέες και αντιλήψεις που όχι μόνο δικαιολογούν, αλλά – αν ειπωθούν ως ενιαίο σώμα ιδεών – συγκροτούν το αναγκαίο υλικό υπόβαθρο για την επιβολή αυτού ακριβώς του πράγματος. Δηλαδή, την επιβολή μιας τυραννικής και δεσποτικής διακυβέρνησης. Όχι μόνο η έννοια της συμμετοχής στα κοινά είναι ανύπαρκτη στο πλαίσιο του ελιτιστικού συστήματος που οραματίζεται ο Σούμπετερ, αλλά τούτη η κατάσταση παρουσιάζεται ως απολύτως επιθυμητή και αναγκαία, δεδομένου ότι η πίεση από τις αδαείς και ανώριμες μάζες θα εμπόδιζε τις ελίτ των τεχνοκρατών από το να λαμβάνουν αμερόληπτες και ορθολογικές αποφάσεις στα δύσκολα ζητήματα της διακυβέρνησης με τα οποία είναι επιφορτισμένες.

Η λογική κατάληξη αυτού του συλλογισμού είναι ασφαλώς ότι μιας και οι κακόμοιρες μάζες δεν διαθέτουν το διανοητικό βάθος και την ευθυκρισία που χρειάζεται για να αποφασίσουν τι είναι προς το δικό τους συμφέρον, καλά θα κάνουν να εκχωρήσουν το δικαίωμα τους αυτό στους αξιωματούχους που τους κυβερνούν, οι οποίοι είναι περισσότερο καταρτισμένοι και ικανότεροι από αυτούς για να λαμβάνουν τέτοιου τύπου αποφάσεις. Επιπλέον, τα υποτελή προλεταριακά στρώματα δεν διαθέτουν την παραμικρή πρόσβαση στις θεσμοποιημένες πηγές της εξουσίας, ή κάποια επιρροή στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Συνακόλουθα, δεν τους δίνεται ποτέ η δυνατότητα να αναπτύξουν την «πρωτόγονη ευφυΐα» τους, μέσα από την ενεργή ενασχόληση τους με τα κοινωνικά ζητήματα που τους αφορούν. Με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο καθίστανται ανήμπορες να αυτοδιαχειριστούν συλλογικά τις υποθέσεις τους, αλλά φτάνουν να υστερούν ακόμα και σε εκείνες τις γενικές γνώσεις και δεξιότητες που θα ήταν απαραίτητες, ώστε να μπορέσουν να κρίνουν και να διαμορφώσουν μια εμπειριστατωμένη άποψη αναφορικά με τις επιλογές που γίνονται για λογαριασμό τους από τους κυβερνητικούς αξιωματούχους. [xiii] Θα μπορούσε λοιπόν να πει κάποιος ότι ο υποτιθέμενος λόγος ύπαρξης του αντιπροσωπευτικού συστήματος διακυβέρνησης, γίνεται η *sine qua non* συνθήκη για την αναπαραγωγή του. Η ηθική και πολιτική απαξίωση των κοινωνικών υποκειμένων και το αβασάνιστο τσουβάλιασμα τους στην αναλυτική κατηγορία μιας «τυφλής και άμυαλης μάζας», δεν εκφράζει παρά ένα πρωτοφασιστικό όραμα οργάνωσης της κοινωνίας, που αν το προεκτείνουμε μέχρι τις πιο ακραίες λογικές συνέπειες του, θα μας οδηγήσει αναπόφευκτα στον πιο μαύρο πολιτικό φασισμό.

Μήπως όμως και οι θεωρητικοί του αναρχισμού δεν έχουν κατά καιρούς χρησιμοποιήσει αρνητικούς χαρακτηρισμούς για να περιγράψουν την μεγάλη μάζα των καταπιεσμένων; Πουθενά στην αναρχική πολιτική φιλολογία δεν μπορεί κανείς να διακρίνει μια τάση για εξιδανίκευση των υποτελών προλεταριακών στρωμάτων, κατά τον ίδιο τρόπο που ο μαρξισμός σε όλες του τις εκφάνσεις εκθειάζει συστηματικά τις «έμφυτες» αρετές του βιομηχανικού προλεταριάτου. [xiv] Αντίθετα, ο άθλιος ξεπεσμός του προλεταριάτου μέσα στο σύστημα της οικονομίας της αγοράς, η ηθική, υλική και πολιτισμική κατάπτωση του, είναι ο κυριότερος λόγος που οι αναρχικοί στοχαστές υπερθεματίζουν για την κατεπείγουσα αναγκαιότητα μιας κοινωνικής επανάστασης ως μοναδικής διεξόδου από τα ανυπόφορα δεινά που εξακολουθούν να καταδυναστεύουν τα λαϊκά στρώματα. Για τους αναρχικούς, οι άνθρωποι διαμορφώνονται σε αλληλεπίδραση με τις κοινωνικές συνθήκες που τους περιβάλλουν και αντίστροφα. Έτσι, ο μοναδικός τρόπος που διαβλέπουν οι αναρχικοί για την επιτύχουν την εξύψωση του πνευματικού επιπέδου των εκμεταλλευόμενων και των καταπιεσμένων, είναι η ταξική αφύπνιση τους, η αυτόνομη οργάνωση των ταξικών τους δυνάμεων και η δημιουργική εμπλοκή τους στην Κοινωνική Πάλη για την αντισυστημική αλλαγή, δηλαδή για την ανατροπή των ετερόνομων θεσμών και των δομών της εκμετάλλευσης που ευθύνονται για την αναπαραγωγή του καθεστώτος της διανοητικής και υλικής τους υποδούλωσης.

Μόνο το αυτοστοχαστικό κοινωνικό υποκείμενο μπορεί να μας οδηγήσει στην θέσμιση της αυτεξούσιας κοινωνίας, μέσα από την ελευθεριακή μέθοδο της αυτενέργειας, που σημαίνει την ανάληψη δημιουργικής συλλογικής δράσης στο επίπεδο της πολιτικής, της οικονομίας και στο κοινωνικό πεδίο. Δεν θα πρέπει άλλωστε να λησμονούμε ότι οπουδήποτε κι αν εφαρμόστηκαν ιστορικά οι αρχές μιας ελευθεριακής οργάνωσης της οικονομίας σε μαζική κοινωνική κλίμακα, η έμφαση έπεφτε πάντοτε στην ανάπτυξη της ελεύθερης πρωτοβουλίας των στρατευμένων στην Κοινωνική Πάλη συλλογικών υποκειμένων και όχι στην υλοποίηση ενός κατασκευασμένου από-τα-πριν κοινωνικού σχεδίου. Εκτός αυτού, ο τεχνικός καταμερισμός της εργασίας

ουδέποτε εξαλείφτηκε. Εκείνο το στοιχείο που κυρίως τέθηκε σε αμφισβήτηση ήταν ο παγιωμένος κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας που αναπαράγει στο διηνεκές την σχέση άρχοντα και αρχόμενου, αφέντη και δούλου. Για παράδειγμα, η δημιουργία της αγροτικής Κομμούνας της Μορέλος κατά τη διάρκεια της Μεξικανικής Επανάστασης, δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την εθελοντική εργασία που πρόσφεραν εξειδικευμένοι αγρονόμοι, τοπογράφοι και μηχανικοί αρδευτικών έργων, οι οποίοι βοήθησαν στην οριοθέτηση των γαιών, στον εκσυγχρονισμό των τεχνικών καλλιέργειας και στην καλύτερη αξιοποίηση της γης που ανήκε στα πουέμπλος. Ωστόσο, ο ρόλος τους ήταν καθαρά συμβουλευτικός και τον τελευταίο λόγο αναφορικά με την επιλογή του συστήματος καλλιέργειας, του καθεστώτος ιδιοκτησίας των αγροτικών γαιών, και των λεπτομερειών για την διεκπεραίωση της διαδικασίας της παραγωγής σε καθημερινή βάση, είχαν από την αρχή οι αυτόνομες δημοτικές συνελεύσεις των χωριών.^[xv]

Από την άλλη, και στην εξεγερμένη Ισπανία η σαρωτική αγροτική μεταρρύθμιση που πραγματοποιήθηκε από-τα-κάτω στο μεγαλύτερο μέρος των επαρχιών της «Δημοκρατίας», καθώς και ο ριζοσπαστικός μετασχηματισμός της βιομηχανίας σε αναρχοσυνδικαλιστικά πρότυπα, υποβοηθήθηκε ενεργά από συνδικαλιστές ελευθεριακούς συντρόφους που έθεσαν την επιστημονική γνώση τους στην υπηρεσία του συνόλου της κοινωνίας.^[xvi] Τα συλλογικά όργανα που δημιουργήθηκαν για την κοινωνική αυτοδιεύθυνση και την αυτοδιαχείριση της παραγωγής ουδέποτε αγνόησαν τις συστάσεις τους, ή έθεσαν τις προτάσεις τους στο περιθώριο. Το αντίθετο, επιχείρησαν να ενσωματώσουν με χίλιους δύο τρόπους την εξειδικευμένη άποψη τους στα αμεσοδημοκρατικά πλάνα για την διαχείριση της νέας αυτοδιευθυνόμενης οικονομικής δομής. Ας θυμηθούμε αυτό που κάποτε έγραψε ο Μπακούνιν για τον Ευγένιο Βαρλέν, έναν αναρχικό αγωνιστή που βρέθηκε ανάμεσα στους νεκρούς ήρωες της Παρισινής Κομμούνας, ότι επειδή ήταν άνδρας με ξεχωριστές και σπάνιες αρετές και ευγενικό χαρακτήρα, αυτός και οι σύντροφοι του «δεν εμπιστεύονταν τον εαυτό τους αναφορικά με το κολοσσιαίο έργο στο οποίο είχαν αφιερώσει το μυαλό και την ζωή τους. Είχαν πολλή μικρή ιδέα για τον εαυτό τους! Και ήταν πεπεισμένοι ότι στην Κοινωνική Επανάσταση, αντίθετη καθώς είναι προς την πολιτική επανάσταση από αυτήν, όπως και άλλες απόψεις, η ατομική δράση είχε να επιτελέσει σχεδόν μηδενικό ρόλο, ενώ η αυθόρμητη δράση των μαζών θα ήταν το άπαν. Το μόνο που μπορούν να κάνουν τα άτομα είναι να διατυπώσουν, να ξεδιαλύνουν και να διαδώσουν τις ιδέες που εκφράζουν τις ενστικτώδεις επιθυμίες του λαού, και να συνεισφέρουν την συνεχή προσπάθεια τους για την επαναστατική οργάνωση των φυσικών δυνάμεων των μαζών. Αυτό και τίποτε άλλο. Τα υπόλοιπα μόνο ο λαός μπορεί να πετύχει. Ειδίλλως, θα καταλήγαμε με μια πολιτική δικτατορία...».^[xvii] Πράγματι, αν ο στόχος της ενάρετης μορφής κοινωνικής οργάνωσης είναι η «καλή ζωή», με την έννοια της οικοδόμησης μιας αυτόνομης κοινωνίας που θα παρέχει όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις για μια άνετη διαβίωση και την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του κάθε ατόμου, τότε η σχέση εξάρτησης και υποταγής που εμπεριέχεται σε μια κρατικιστική, ιεραρχική δομή δεν υπηρετεί κατά κανέναν τρόπο τον στόχο της βελτίωσης της προσωπικότητας των ατόμων. Συμβάλλει μόνο στην διαιώνιση της κατωτερότητας τους, περιορίζοντας τους στον ρόλο των άβουλων υπηκόων έναντι του πανίσχυρου και παντογνώστη κυρίαρχου.

^[i] Σύμφωνα με την «Θεογονία» του Ησιόδου το Χάος ήταν η πρωταρχική θεότητα από την οποία ξεπήδησαν η Γαία, ο Τάρταρος και ο Έρος. Για περισσότερα Ησιόδος, *Θεογονία*, <https://www.uni-leipzig.de/~organik/giannis/Philosophie/Gedicht%206.pdf>.

^[ii] Αποκαλούμε αυτή την κοινότητα φανταστική για δυο λόγους. Πρώτον, γιατί η ΕΕ δεν αποτελεί κατά κανέναν τρόπο μια «κοινότητα» κρατών, μιας και δεν πληρεί κανένα από τα τυπικά κριτήρια που είναι αναγκαία για τον ορισμό ενός αθροίσματος κοινωνικών μονάδων ως κοινότητας που θεμελιώνεται στην εθελοντική συμμετοχή, στους αμοιβαίους υλικούς δεσμούς και τα ομοιογενή συμφέροντα. Δεύτερον, διότι τα ευρωπαϊκά κράτη δεν είναι περισσότερο «πολιτισμένα», απ' όσο είναι «απολίτιστα» τα κράτη της παγκόσμιας περιφέρειας του συστήματος της οικονομίας της αγοράς.

^[iii] «Σε μια σωστή διευθέτηση των δημόσιων υποθέσεων, η μάζα είναι αυτό το κομμάτι που δεν δρα από μόνο του. Τέτοια είναι η αποστολή της. Ήρθε στον κόσμο προκειμένου να την καθοδηγούν, να την επηρεάζουν, να την εκπροσωπούν, να την οργανώνουν – ακόμη και με σκοπό να σταματήσει να είναι μάζα, ή τουλάχιστον να έχει αυτή την φιλοδοξία. Όμως δεν ήρθε σε αυτόν τον κόσμο για να τα πετύχει όλα αυτά από μόνη της. Έχει ανάγκη να υποβάλλει την ζωή της για έγκριση σε μια υψηλότερη αρχή, αποτελούμενη από τις ανώτερες μειονότητες». Στο Ortega y Gasset, *The Revolt of the Masses* (Unwin Books), σελ. 88.

[iv] Ortega y Gasset, σελ. 56.

[v] Ortega y Gasset, σελ. 16.

[vi] F. Engels, *On Authority*, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1872/10/authority.htm>.

[vii] Γράφει ο Μπακούνιν για τον μη-καταναγκαστικό χαρακτήρα των φυσικών νόμων: «Ναι, είμαστε απόλυτα σκλαβωμένοι σε αυτούς τους νόμους. Αλλά δεν υπάρχει καμία ταπείνωση σε μια τέτοια υποδούλωση, ή μάλλον, δεν πρόκειται καθόλου περί υποδούλωσης. Διότι η σκλαβιά προϋποθέτει έναν εξωτερικό αφέντη, έναν νομοθέτη που βρίσκεται έξω από αυτόν που γίνεται ο αποδέκτης της προσταγής, ενώ αυτοί οι νόμοι δεν βρίσκονται έξω από εμάς. Είναι έμφυτοι μέσα μας. Αποτελούν το είναι μας, στην ολότητα του, την φυσική, διανοητική και ηθική μας οντότητα. Ζούμε, ενεργούμε, σκεφτόμαστε, κι επιθυμούμε μόνο μέσα από αυτούς τους νόμους. Χωρίς αυτούς δεν είμαστε τίποτα, διολισθαίνουμε στην ανυπαρξία. Από πού λοιπόν θα μπορούσαμε να αντλήσουμε την δύναμη και την επιθυμία να εξεγερθούμε εναντίον τους;». Στο Μ. Bakunin, *What is Authority?*, <https://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/various/authrty.htm>.

[viii] Ο Πουέντε περιέγραφε την οριζόντια οργανωτική δομή των κοινωνικοποιημένων εθνικών βιομηχανιών και τις σχέσεις τους με τις τοπικές αυτοοργανωμένες κοινότητες ως εξής: «Η ελεύθερη κοινότητα θα ομοσπονδοποιείται με τις αντίστοιχες κοινότητες σε άλλες περιοχές και με τις εθνικές βιομηχανικές ομοσπονδίες. Κάθε περιοχή θα διαθέτει την πλεονάζουσα παραγωγή της για ανταλλαγή, σαν αντάλλαγμα για εκείνα τα αγαθά τα οποία χρειάζεται και έχει ανάγκη. Θα κάνει την δική της συνεισφορά σε έργα που άπτονται του γενικού συμφέροντος, όπως οι σιδηρόδρομοι, οι εθνικές οδοί, τα στρατηγικά αποθέματα, οι καταρράκτες, οι αναδασώσεις, κ.ο.κ. Σε αντάλλαγμα για την συνεργασία τους ως προς το γενικό καλό της περιφέρειας τους ή του έθνους, τα μέλη της ελεύθερης κοινότητας θα έχουν την δυνατότητα να απολαμβάνουν τα οφέλη από την λειτουργία δημόσιων υπηρεσιών όπως το ταχυδρομείο, ο τηλεγράφος, τα τηλέφωνα, ο σιδηρόδρομος και οι μεταφορές. Το σύστημα παροχής ηλεκτροδότησης με τα παράγωγα του. Τα άσυλα, νοσοκομεία, σανατόρια και σπα. Η ανώτερη και πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Και τα αγαθά και προϊόντα που δεν παράγονται στην περιοχή τους». Και αλλού, «...εδώ είναι που υπεισέρχονται οι εθνικές βιομηχανικές ομοσπονδίες, αφού είναι τα σώματα μέσω των οποίων θα γίνει η ανάπτυξη εκείνων των κολεκτιβοποιημένων υπηρεσιών που είναι ανάγκη να ρυθμίζονται από ένα πλάνο σε εθνική κλίμακα, όπως είναι οι επικοινωνίες (ταχυδρομεία, τηλέφωνα, τηλεγράφος) και οι μεταφορές (σιδηρόδρομοι, ναυσιπλοΐα, οδικό δίκτυο και αεροπλοΐα)». Στο I. Puente, *Libertarian Communism*, <http://flag.blackened.net/liberty/libcom.html>.

[ix] M. Rothbard, *Egalitarianism and the Elites*, <http://www.lewrockwell.com/2014/09/murray-n-rothbard/why-the-power-elite-loves-equality/>.

[x] «Όταν υπάρξει ισότητα από την αρχή, για όλους τους ανθρώπους της γης, τότε – διατηρώντας πάντοτε τα βασικά δικαιώματα της αλληλεξαρτήσεως, τα οποία είναι οι βασικοί συντελεστές των κοινωνικών εξελίξεων: ως λ.χ. της ανθρώπινης νοήσεως και των υλικών αγαθών – μόνο τότε θα δυνηθούμε να ειπούμε με μεγαλύτερη βασιμότητα από ότι άλλοτε, ότι το καθένα άτομο είναι παράγωγο των έργων του». Στο Μ. Μπακούνιν, *Αντιεξουσιαστικός Σοσιαλισμός* (Κατσάνος), σελ. 62-3.

[xi] J. A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (Unwin Books).

[xii] D. Held, *Models of Democracy* (Polity Press), σελ. 167.

[xiii] Δεν υπάρχει καλύτερο παράδειγμα για να αποδείξει κανείς την θέση απόλυτης εξάρτησης και ανημπορίας στην οποία έχουν περιέλθει οι υποτελείς κοινωνικές τάξεις υπο το καθεστώς της αντιπροσωπευτικής «δημοκρατίας», από την πανσπερμία ανεύθυνων απόψεων και την γενικευμένη σύγχυση που κυριέυσε τα λαϊκά στρώματα της ελλαδικής κοινωνίας αναφορικά με τους λόγους και, συνακόλουθα, τους ενδεδειγμένους τρόπους αντιμετώπισης της πολυδιάστατης κρίσης που εγκαινίασε η περίοδος του Μνημονίου. Η συγκεχυμένη αυτή αντίληψη που οι υποτελείς τάξεις έχουν για τα πράγματα, έχει επιδράσει ανασταλτικά και στην όποια δυνατότητα των ταξικών δυνάμεων της αυτονομίας να συσπειρωθούν και να δράσουν οργανωμένα και συλλογικά με στόχο μια ριζοσπαστική έξοδο από την παρούσα τραγική κατάσταση τους.

[xiv] «Στους χίλιους ανθρώπους δύσκολα θα βρούμε έστω κι έναν, για τον οποίο θα μπορούσαμε να πούμε από σκοπιά όχι απόλυτη αλλά μονάχα σχετική ότι έχει δική του βούληση και δική του σκέψη. Οι άνθρωποι στην τεράστια πλειονότητα τους, κι όχι μονάχα οι αμαθείς μάζες μα και τα μέλη των προνομιούχων και πολιτισμένων τάξεων, δεν έχουν βούληση και σκέψη διαφορετική απ' τη βούληση και σκέψη όλων των γύρω τους ανθρώπων. Πιστεύουν, βέβαια, ότι έχουν δική τους βούληση και σκέψη, δεν κάνουν όμως τίποτε άλλο πέρα απ' το να αντιγράφουν δουλικά, μονότονα, με διαφορές ολότελα αδιόρατες και μηδαμινές, τη βούληση και τη σκέψη των αλλοιών. Αυτή η δουλικότητα, αυτή η μονοτονία, πηγές αστέρευτες της κοινοτοπίας, αυτή η απουσία εξέγερσης απ' τη βούληση κι αυτή η απουσία πρωτοβουλίας απ' τη σκέψη των ατόμων, είναι τα κύρια αίτια της απελπιστικής βραδύτητας με την οποία προοδεύει ιστορικά η ανθρωπότητα». Στο Μ. Μπακούνιν, *Θεός και Κράτος* (Κατσάνος), σελ. 85-6.

[xv] Π. Νιούελ & Ντ. Πουλ, *Ο Ζαπάτα, ο Μαγόν και η Μεξικανική Επανάσταση* (Ελεύθερος Τύπος), σελ. 121-9.

[xvi] Όρα τις ιστορικές μελέτες και μαρτυρίες που περιέχονται στο S. Dolgoff, *Αναρχικές Κολλεκτίβες* (Διεθνής Βιβλιοθήκη) και A. Paz, *Ταξίδι στο Παρελθόν* (Κουρσάλ).

[xvii] M. Bakunin, *The Paris Commune and the Idea of the State*, <https://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/1871/paris-commune.htm>.

<https://antisystemic.wordpress.com/2015/07/03/%ce%b1%cf%86%ce%ad%ce%bd%cf%84%ce%b5%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b4%ce%bf%cf%8d%ce%bb%ce%bf%ce%b9/>